

Ondergraaft inkomensongelijkheid solidariteit?

Marii Paskov en Caroline Dewilde

In deze bijdrage schatten we met een multilevel-model voor 21 Europese landen de impact van verschillende indicatoren van inkomensongelijkheid – gemeten op het landniveau – op de mate van solidariteit met burens of leden van de lokale gemeenschap, ouderen en zieken. Niet alleen de mate van inkomensongelijkheid is van belang, maar ook de structuur ervan heeft invloed op de bereidheid van Europeanen om het welzijn van landgenoten te verhogen. We vinden dat inkomensongelijkheid in de samenleving negatief is gerelateerd aan de mate van solidariteit en dat vooral het verschil tussen de hoogste inkomens en de middengroepen mensen minder solidair maakt. Dit effect is terug te vinden bij alle inkomensgroepen.

1 Inleiding en theoretische achtergrond

Het denken over solidariteit, en specifiekere datgene wat mensen aanzet tot solidariteit, kent een lange geschiedenis. Durkheim (1983, 1964) benadrukte al de noodzaak van solidariteit voor het (voort)bestaan van de samenleving. Solidariteit zorgt voor cohesie en vormt de basis voor het realiseren van gemeenschappelijke doelen (Van Oorschot en Komter 1998). We kunnen solidariteit, in navolging van Parsons (1951: 99), definiëren als ‘het nemen van verantwoordelijkheid als lid van een gemeenschap, waarbij de samenhang en het belang van een grotere groep of sociaal systeem voorop staan’. Klassieke denkers waren echter ook bezorgd over het voortbestaan van solidariteit in tijden van sociale verandering en van een voortschrijdende arbeidsdeling en -specialisering. Hoewel de behoefte aan solidariteit juist voortvloeit uit het feit dat mensen op bepaalde tijdstippen over onvoldoende middelen beschikken (De Beer en Koster 2009; Rawls 1972),¹ komt solidariteit in bepaalde omstandigheden onder druk te staan. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de mate van ongelijkheid te groot wordt: wanneer het altijd dezelfde zijn die winnen of verliezen, of wanneer groepen in de samenleving van elkaar gescheiden leven. Dergelijke segregatie brengt de (h)erkenning van het gemeenschappelijk belang in het gedrang, en zorgt ervoor dat een deel van de zogenaamde ‘sluier van

---

¹ Zo is het ontstaan van de verzorgingsstaat deels op te vatten als een manier om ‘horizontale’ risico’s, die zich voordoen over de levensloop (werkloosheid, kinderlast, ouderdom) te poolen (Esping-Andersen en Myles 2009). Omdat in verschillende verzorgingsstaten doorheen de tijd andere keuzen werden gemaakt inzake de omvang en de organisatie van ‘geïnstitutionaliseerde’ solidariteit, zijn verschillende ‘types’ van verzorgingsstaten ontstaan (Esping-Andersen 1990).

onwetendheid' (Rawls 1972) wordt opgelicht. Daardoor verhoogt de kans dat mensen met meer middelen, die weinig risico lopen, vooral solidair zijn met de eigen groep, en dat mensen met minder middelen, die veel risico lopen, worden gemarginaliseerd en zich nadrukkelijker aan de rand van de samenleving bevinden. Verschillende auteurs stellen dat solidariteit in de postmoderne samenleving onder druk staat door individualisering, de uitbreiding van markten en van het marktdenken, de financiële druk op de verzorgingsstaat en stagnatie van de economische groei, alsook door de toename van de etnische diversiteit (zie bijvoorbeeld Alesina et al. 2001; Stjernø 2004).

Ook de toegenomen economische inkomensongelijkheid vormt volgens velen een bedreiging voor de solidariteit. Westerse verzorgingsstaten ondergingen vanaf ongeveer het midden van de jaren zeventig een kentering: na de naoorlogse periode van nivellering is de mate van economische ongelijkheid sindsdien opnieuw gestegen. Verschillende factoren hebben hiertoe bijgedragen: technologische verandering; economische globalisering en kapitaalvlucht naar lagelonenlanden; verminderde invloed van vakbonden en flexibilisering van arbeidsrelaties; veranderingen in beloningsstructuren en -normen (bijvoorbeeld de bonuscultuur); de herstructurering van verzorgingsstaten; en demografische processen zoals migratie en verkleining van gezinnen (voor goede overzichten, zie Alderson en Nielsen 2002; Atkinson 2008; Neckerman en Torche 2007; McCall en Percheski 2010). De stijging van de inkomensongelijkheid was, gemiddeld over de OESO-landen, sterker vóór 1985 dan erna, en situeerde zich in de eerste periode vaker aan de onderkant van de inkomensverdeling (OECD 2008; 2011). Bovendien zorgden institutionele verschillen ervoor dat in de VS de rijken rijker en de armen armer werden, terwijl de stijging van de inkomensongelijkheid in Europa eerder samenhangt met een grotere spreiding aan de bovenkant van de inkomensverdeling. In Nederland is de inkomensongelijkheid in vergelijkend perspectief laag en relatief stabiel. De inkomensongelijkheid daalde tot 1977 en bleef relatief onveranderd van 1977 tot 1985. Tussen 1985 en 1990 steeg, onder invloed van de toegenomen loonsongelijkheid en de versoering van het uitkeringsregime, de inkomensongelijkheid, waarna er sprake was van een periode van stabiliteit – deze werd ondersteund door de afgenomen uitkeringsafhankelijkheid (Pommer et al. 2003; DNB 2008). Het is daarom mogelijk dat een vertraagde economische groei en een hogere werkloosheid in de toekomst zullen resulteren in een toename van de inkomensongelijkheid. Overigens is sinds de 21-ste eeuw de ongelijkheid van het primaire inkomen en het bruto-huishoudinkomen wél toegenomen – maar deze trend wordt geneutraliseerd door de herverdelende werking van de verzorgingsstaat, via belastingen, uitkeringen en *diensten in natura* (De Graaf-Zijl et al. 2013).

Wilkinson en Pickett (2009) stellen dat economische ongelijkheid negatieve gevolgen heeft voor de samenleving. Hierbij is niet zozeer de ontwikkeling van de absolute inkomens belangrijk, als wel die van *relatieve* inkomensverschillen. In meer ongelijke samenlevingen ondergraaft sociale vergelijking het gevoel van zekerheid en zelfwaardering. Grotere relatieve inkomensverschillen tussen mensen leiden tot statuscompetitie, stijgende ambities en relatieve deprivatie, een proces

dat vervolgens resulteert in een waaier aan onwenselijke uitkomsten, zoals meer criminaliteit en geweld, een slechtere fysieke en mentale gezondheid, minder sociaal vertrouwen, slechtere onderwijsuitkomsten en een lagere sociale mobiliteit.

Over de mechanismen die verantwoordelijk zijn voor het verband tussen relatieve ongelijkheid en allerlei onwenselijke uitkomsten bestaat er echter minder overeenstemming. Terwijl Wilkinson en Pickett (2009) vooral uitgaan van sociaal-psychologische mechanismen, wijzen andere auteurs op de impact die ongelijkheid heeft op de verdeling en de kwaliteit van diensten en infrastructuur voor verschillende inkomensgroepen (de ‘materiële verklaring’), terwijl anderen dan weer stellen dat grotere inkomensverschillen leiden tot een grotere sociale afstand (en een bijgevolg afnemende neiging tot empathie en solidariteit) tussen inkomensgroepen (voor een overzicht, zie Van de Werfhorst et al. 2012). Het hedendaagse onderzoek vertelt ons echter meer over de impact van economische ongelijkheid op allerlei uitkomsten, dan over hoe deze relatie nu eigenlijk tot stand komt. De mediërende variabelen worden immers vaak niet gemeten, of op een ad hoc manier.²

In deze bijdrage kijken we naar één tussenliggend micro-mechanisme – solidariteit – dat vaak wordt ingeroepen als ‘verklaring’ voor de relatie tussen inkomensongelijkheid en andere uitkomsten. Alesina et al. (2001) argumenteren dat een grotere sociale afstand in termen van etnische en culturele verschillen de identificatie met mensen uit andere sociale groepen in het gedrang brengt, en deels verklaart waarom Amerikanen de legitimiteit van de welvaartsstaat vaker ter discussie stellen dan Europeanen. Wilkinson en Pickett (2009) stellen dat een groter aantal gevangenen en strengere straffen en strafuitvoering in meer ongelijke landen indirect aantonen dat ongelijkheid leidt tot een grotere sociale afstand tussen en minder empathie met andere sociale groepen. Lupu en Pontusson (2011) veronderstellen daarentegen dat een grotere kloof tussen de middeninkomens en de rijken (vergeleken met de afstand tussen de middeninkomens en de armen) de affiniteit van de middengroepen met en empathie voor de armen bevordert, en via preferenties leidt tot meer herverdeling. Nagaan welke van deze – tegenstrijdige – veronderstellingen kan worden hardgemaakt, vereist echter dat men ook de tussenliggende variabelen (sociale afstand, empathie en solidariteit) meet. Daarom kijken we in dit artikel naar solidariteit als afhankelijke variabele.

Ten tweede willen we in dit artikel ook een bijdrage leveren op conceptueel vlak, door het concept solidariteit beter af te bakenen. Solidariteit is een ongrijpbaar concept dat vaak wordt geoperationaliseerd in termen van verwante begrippen, zoals sociale cohesie, sociaal kapitaal, vertrouwen in mensen of instituties, of preferenties inzake sociale uitgaven of herverdeling door de verzorgingsstaat – deze laatste kunnen we beschouwen als een vorm van ‘formele’ of ‘geïnstitutionaliseerde’ solidariteit. Hoewel al deze begrippen verwant zijn aan het concept solidariteit, verschaffen ze ons weinig informatie over de mate waarin mensen bereid zijn het welzijn van anderen te bevorderen. Zo wordt sociaal kapitaal vaak indirect ge-

---

² Zo wordt de materiële verklaring getoetst door te controleren voor sociale uitgaven (zie bijvoorbeeld Van de Werfhorst en Lancee 2012), maar het niveau van de sociale uitgaven zegt weinig over de inkomensgroepen aan wie deze uitgaven ten goede komen.

meten door te kijken naar de frequentie en de kwaliteit van sociale contacten, lidmaatschap van verenigingen of betrokkenheid bij vrijwilligerswerk (Lancee en Dronkers 2011; Tolsma et al. 2009). Mensen engageren zich echter niet alleen uit solidariteit met anderen, maar ook omdat deze activiteiten een intrinsieke waarde hebben, in termen van de mogelijkheid tot zelfontplooiing of het doorbrengen van tijd in het gezelschap van gelijkgezinden (De Beer en Koster 2009). Wat betreft preferenties voor herverdeling, de gemeten mate van herverdeling of sociale uitgaven als indicator voor solidariteit, kunnen we vergelijkbare bedenkingen formuleren. Steun voor de verzorgingsstaat hoeft niet noodzakelijk veroorzaakt te worden door solidariteit. Zo stelt bijvoorbeeld het Meltzer-Richard model (Meltzer en Richard 1981) dat mensen hun persoonlijke materiële belang vooropstellen bij het bepalen van hun preferenties voor de mate van herverdeling: mensen willen meer herverdeling naarmate het waarschijnlijker is dat uitkeringen hen zelf ten goede komen. Naarmate de marktongelijkheid toeneemt, ligt het mediane inkomen lager dan het gemiddelde inkomen,³ en ziet de ‘mediane’ of ‘middelste’ stemmer haar eigen belang (of inkomen) beter verdedigd door hogere belastingen en meer herverdeling. Voor dit verklaringsmodel wordt trouwens niet echt veel empirische ondersteuning gevonden, mogelijk omdat preferenties voor herverdeling niet alleen worden bepaald door welbegrepen eigenbelang, maar ook door andere factoren, zoals de mate van solidariteit. Omdat in deze bijdrage solidariteit als afhankelijke variabele centraal staat – en niet (preferenties voor) herverdeling of sociaal kapitaal, die deels worden bepaald door gevoelens van solidariteit, maar ook door andere factoren – kiezen we een operationalisering die minder sterk is geassocieerd met persoonlijk voordeel en de kern van het concept solidariteit dichter benadert, met name ‘de bereidheid om het welzijn van landgenoten te verbeteren’.

Ten derde bouwen we in deze bijdrage verder op eerder onderzoek naar de relatie tussen inkomensongelijkheid en solidariteit door na te gaan hoe de *structuur* van de inkomensongelijkheid is gerelateerd aan de mate van solidariteit met landgenoten. Ook in recent onderzoek (voor een overzicht, zie Van de Werfhorst et al. 2012) wordt vaak enkel gekeken naar de impact van het ‘algemene’ niveau van ongelijkheid op allerlei uitkomsten. Samenlevingen verschillen echter ook in de oorzaken van niveaus van en trends in inkomensongelijkheid. Zo kan de inkomensongelijkheid in het ene land groter zijn dan in het andere omdat 1) de rijken rijker zijn en de armen armer; 2) de rijken rijker zijn; en 3) de armen armer zijn. Daarnaast hangt de mate van solidariteit wellicht ook af van hoe rijk of hoe arm de hoge en lage inkomens zijn in absolute termen. In eerder onderzoek stelden we vast dat naarmate de Gini-coëfficiënt⁴ toeneemt, de solidariteit met landgenoten, ouderen en zieken afneemt (Paskov en Dewilde 2012). De Gini-coëfficiënt is echter een sa-

³ Inkomensverdelingen zijn over het algemeen rechtsscheef (met een staart naar links), zodat de mediaan lager ligt dan het gemiddelde. Hoe meer ongelijk de verdeling, hoe groter de afstand tussen de mediaan en het gemiddelde.

⁴ De Gini-coëfficiënt is gedefinieerd als de oppervlakte tussen de Lorenzcurve en de totale gelijkheidslijn, en gaat van 0 (elk huishouden heeft hetzelfde inkomen) tot 1 (één huishouden bezit al het inkomen).

menvattende maat van inkomensongelijkheid en geeft dus niet weer *waar* de spreiding in de inkomensverdeling zich bevindt. Daarom bekijken we in deze bijdrage hoe de solidariteit met landgenoten in verschillende inkomensgroepen wordt beïnvloed door de volgende ongelijkheidsmaatstaven, gemeten op het landniveau: de Gini-coëfficiënt, de 90/10 percentiel ratio als indicator voor de kloof tussen rijk en arm, de 90/50 percentiel ratio als indicator voor de kloof tussen de hoogste en de middeninkomens, de 50/10 percentielratio als indicator voor de kloof tussen de middeninkomens en de armen, de verhouding tussen de 90/50 en de 50/10 percentielratio als indicator voor de scheefheid van de inkomensverdeling en de relatieve positie van de middengroepen, en het risico op inkomensarmoede zoals gedefinieerd door de Europese Unie (EU) als een huishoudinkomen lager dan 60% van het mediane beschikbare huishoudinkomen in een land. Onze multilevel-analyses betreffen 21 landen en zijn afkomstig van de *European Values Study 1999* (EVS) – de enige databron die toelaat het concept solidariteit te operationaliseren als de ‘bereidheid om het welzijn van landgenoten te verbeteren’.

2 Waarop is solidariteit gebaseerd?

Hoewel de motieven waarop solidariteit is gebaseerd divers zijn, wordt over het algemeen een onderscheid gemaakt tussen calculerende en affectieve motieven (De Beer en Koster 2009).⁵ Solidariteit is gebaseerd op calculerende motieven wanneer mensen anderen helpen om zo indirect hun eigen welzijn te bevorderen, bijvoorbeeld om te verhinderen dat de ellende van anderen het eigen welbevinden bedreigt. Zo stelt De Swaan (1988) dat de verzorgingsstaat zijn oorsprong vindt in de angst van de beter gegoeden voor de gevolgen van armoede en miserabele levensomstandigheden (ziekte, misdaad, sociale problemen) in de 19de-eeuwse arbeiderswijken. Calculerende solidariteit wordt in de literatuur aangeduid met verschillende termen, waaronder ‘verlicht zelfbelang’ (De Beer en Koster 2009; Hechter 1987) of ‘*weak reciprocity*’ (Bowles en Gintis 2000). *Calculerende solidariteit* is verwant aan het begrip ‘organische solidariteit’ dat is geïntroduceerd door Durkheim. Mensen zijn sterker afhankelijk van elkaar en dus meer geneigd tot samenwerking, wanneer de arbeidsdeling in de samenleving complex is. Zoals we eerder stelden, verwijst deze notie van calculerende solidariteit niet naar gedrag dat direct materieel voordeel oplevert (zoals verondersteld in het Meltzer-Richard model dat vaak wordt gebruikt om preferenties voor herverdeling te verklaren).

Affectieve solidariteit daarentegen komt eerder voor wanneer mensen uit morele overwegingen, empathie, dankbaarheid en overtuigingen inzake fairheid of een eerlijke verdeling van middelen, solidair gedrag stellen (Schokkaert 2006). Bowles en Gintis (2000) spreken in dit geval van ‘*strong reciprocity*’. Het begrip is verwant aan Durkheim’s idee van ‘mechanische solidariteit’. Wanneer iedereen in de

⁵ Mensen kunnen ook solidair gedrag stellen omwille van de intrinsieke waarde ervan (Schokkaert 2006). We gaan hier echter niet op in omdat we veronderstellen dat dit persoonsgebonden is, en niet systematisch verschilt tussen sociale groepen.

samenleving min of meer dezelfde taken en verantwoordelijkheden heeft, is het gevoel van identificatie met elkaar groter en leeft de idee van een ‘gedeelde lotsbestemming’ sterker.

3 Leidt inkomensongelijkheid tot meer of minder solidariteit?

Volgens Lupu en Pontusson (2011) kunnen inkomensgroepen worden gezien als sociaal betekenisvolle entiteiten. Mensen met vergelijkbare economische middelen kunnen zich immers een gelijksoortige levensstijl veroorloven en bewegen zich in dezelfde sociale netwerken. Solidair gedrag dat ontstaat door deze affiniteit en het gevoel van identificatie en groepslidmaatschap, wordt ook wel ‘parochiaal altruïsme’ genoemd (Lupu en Pontusson 2011). Grotere verschillen in levensomstandigheden en levensstijlen resulteren in een hogere mate van sociale en economische segregatie. Niet alleen de mentale en sociale afstand tussen mensen wordt groter, maar ook de fysieke afstand. Inkomensgroepen in samenlevingen met grotere inkomensverschillen leiden ‘gescheiden’ levens: ze wonen in andere buurten, hun kinderen gaan naar andere opvangvoorzieningen en scholen, ze verrichten ander soort werk op verschillende plaatsen (Neckerman en Torche 2007; Rothstein en Uslaner 2005; Alesina et al. 2001). De basis voor het in stand houden van affectieve solidariteit – het gevoel van identificatie en een ‘gedeelde lotsbestemming’ tussen inkomensgroepen (Mayhew 1971; Van Oorschot en Komter 1998) – verzwakt echter naarmate inkomensverschillen, en de fysieke en sociale afstand die ermee gepaard gaan – groter worden en mensen minder goed in staat zijn tot empathie met leden van andere sociale groepen. Ook uit sociale experimenten (zie bijvoorbeeld Hoffman et al. 1996) blijkt dat mensen meer geneigd zijn tot samenwerking en zich meer genereus gedragen wanneer de sociale afstand tussen de subjecten op voorhand wordt verkleind (bijvoorbeeld door vooraf kennis te maken met de andere deelnemers aan het experiment). Bovenstaande studies suggereren dat een grotere inkomensongelijkheid negatief gerelateerd is aan de mate van solidariteit.⁶ Het effect van grotere inkomensongelijkheid op calculerende solidariteit is daarentegen eerder positief, omdat – vooropgesteld dat mensen zich bewust zijn van hun onderlinge afhankelijkheid – de mogelijke negatieve ‘neveneffecten’ van inkomensongelijkheid, zoals bijvoorbeeld slechte levensomstandigheden voor de armen, sociale spanningen en meer criminaliteit, ook nadelig kunnen zijn voor degenen die het beter hebben. Zo heeft landenvergelijkend onderzoek aangetoond dat een hoge mate van ongelijkheid de economische groei afremt, vanwege het risico op politieke instabiliteit en onzekerheid over eigendomsrechten (zie bijvoorbeeld Thorbecke en Charumilind 2002).

---

⁶ We gebruiken de termen ‘positief’ en ‘negatief’ als statistische termen. Een *positief* effect betekent dat als de waarde op de onafhankelijke variabele groter (kleiner) is/wordt, ook de waarde op de afhankelijke variabele groter (kleiner) zal zijn/worden. Een *negatief* effect betekent dat als de waarde op de onafhankelijke variabele kleiner (groter) is/wordt, de waarde op de afhankelijke variabele groter (kleiner) zal zijn/worden.

Op basis van bovenvermelde literatuur toetsten we in eerder onderzoek (Paskov en Dewilde 2012) de hypothese dat een grotere mate van ongelijkheid – gemeten op basis van de Gini-coëfficiënt – in een land de mate van solidariteit negatief beïnvloedt. Deze hypothese was gebaseerd op de volgende assumpties (die omwille van databeperkingen⁷ niet direct kunnen worden getoetst):

1. er bestaat een negatief verband tussen inkomensongelijkheid en affectieve solidariteit;
2. er bestaat een positief verband tussen inkomensongelijkheid en calculerende solidariteit;
3. naarmate de inkomensongelijkheid groter is, neemt de sociale afstand tussen inkomensgroepen toe en (h)erkennen mensen in mindere mate hoe het bevorderen van het welzijn van anderen hun eigen belang ten goede komt, waardoor de mate van solidariteit in afnemende mate wordt beïnvloed door calculerende motieven;
4. het totaaleffect van ongelijkheid op solidariteit sterker negatief wordt.

Deze laatste hypothese kon worden bevestigd voor drie afhankelijke variabelen, namelijk solidariteit ten opzichte van: burenen/de lokale gemeenschap, ouderen, zieken, mindervaliden en arbeidsongeschikten. Bovendien blijft het negatieve effect van inkomensongelijkheid standhouden na controle voor compositie-effecten (door het constant houden van verschillen tussen landen wat betreft individuele en huishoudkenmerken, zoals huishoudinkomen of opleidingsniveau) en voor een hele reeks variabelen op het landniveau: sociale uitgaven, economische welvaart, het type verzorgingsstaat, percentage uitgaven gefinancierd door belastingen of inkomensgerelateerde bijdragen, etnische verscheidenheid, aantal migranten en religiositeit.

4 Is solidariteit afhankelijk van structuur inkomensongelijkheid?

We werken bovenstaande argumentatie verder uit door te kijken hoe de vorm van de inkomensverdeling de mate van solidariteit beïnvloedt. De Gini-coëfficiënt is een algemene maat van spreiding waarin alle inkomens zijn betrokken, inclusief mogelijk extremere waarden aan de boven- en onderkant van de verdeling. Daarom kijken we ook naar de 90/10 percentiel-ratio, de 90/50 percentiel-ratio, de 50/10 percentiel-ratio, de scheefheid van de inkomensverdeling, berekend als $(90/50)/(50/10)$, en het risico op inkomensarmoede. Omdat onze ongelijkheidsmaten verwijzen naar de afstand tussen inkomensgroepen, gaan we tevens na hoe de structuur van de inkomensongelijkheid de mate van solidariteit beïnvloedt voor de verschillende inkomensgroepen afzonderlijk (laag, midden, hoog).⁸ We schatten

⁷ Hiertoe bevatten noch de *European Values Study*, noch andere internationaal vergelijkbare surveys voldoende informatie over de motieven van solidariteit.

⁸ Laag inkomen: deciel 1-3, middeninkomen: deciel 4-6, hoog inkomen: deciel 7-10.

multilevel-modellen voor 21 Europese landen. Dergelijke modellen maken het mogelijk om verschillen in de afhankelijke variabele, die ontstaan door verschillen in bevolkingssamenstelling tussen landen, constant te houden. We zijn dus vooral geïnteresseerd in de impact van landkenmerken op de mate van solidariteit, en besteden geen aandacht aan de impact van individuele of huishoudkenmerken.

Wat betreft de impact van de 90/10 percentiel-ratio – als indicator voor de afstand tussen rijk en arm – op de mate van solidariteit ten opzichte van landgenoten, verwachten we, in lijn met eerdere resultaten voor de Gini-coëfficiënt, een negatief effect. Hoe groter de afstand tussen de hoogste en de laagste inkomens, hoe groter de sociale afstand tussen beide (in termen van levensstijl, fysiek gescheiden levens) en hoe meer affectieve motieven van solidariteit relatief meewegen in vergelijking met calculerende motieven.

Hoewel we de resultaten van alle genoemde afstandsmaten presenteren, beargumenteren we alleen de verwachtingen met betrekking tot de *scheefheid* van de inkomensverdeling, uitgedrukt als de ratio van de 90/50 percentiel-ratio tot de 50/10 percentiel-ratio. Het effect van een grotere afstand tussen de hoogste inkomens ten opzichte van de middeninkomens is immers moeilijk te beredeneren zonder de afstand tussen de middeninkomens en de laagste inkomens mee te rekenen. Een vergelijkbare argumentatie geldt voor de afstand tussen de middeninkomens en de lage inkomens. De middeninkomens komen in alle onderzochte landen het meest voor, terwijl de staarten van de inkomensverdeling in verhouding veel minder respondenten tellen.

Lupu en Pontusson (2011) vinden dat, naarmate de spreiding in de bovenste helft van de inkomensverdeling toeneemt (in verhouding tot de spreiding in de onderste helft), er een trend naar meer herverdeling ontstaat. Ze beargumenteren dat in een dergelijke situatie de sociale afstand tussen de midden- en de lagere klassen kleiner wordt, wat de empathie van de ‘middelste stemmer’ voor en de solidariteit met de lagere inkomens bevordert. Dit leidt tot de hypothese dat een hogere spreiding in de bovenste helft van de inkomensverdeling (ten opzichte van de spreiding in de onderste helft) leidt tot een kleiner negatief effect van inkomensongelijkheid op solidariteit: een kleinere sociale afstand tussen de middengroepen en de armen bevordert affectieve motieven voor solidariteit bij de omvangrijke bevolkingsgroep met een middeninkomen.

De literatuur over sociale vergelijking en referentiegroepen suggereert echter dat, wat betreft hun materieel en economisch welzijn, mensen hun eigen situatie vaker beoordelen in vergelijking met de groepen die het beter hebben, eerder dan dat ze ‘neerwaartse’ vergelijkingen maken (Goedemé en Rottiers 2011; Delhey en Kohler 2006). Bovendien is een grotere spreiding aan de bovenkant van de inkomensverdeling meer ‘zichtbaar’ in termen van de levensstijl die de hogere inkomens zich kunnen veroorloven. Naarmate de middelste inkomensklassen zich dichterbij de lagere inkomensklassen bevinden, voelen meer mensen zich relatief gezien armer. Relatieve deprivatie en onvervulde ambities leiden volgens Wilkinson en Pickett (2009) tot statuscompetitie, meer stress en een negatief zelfbeeld. Een tegengestelde hypothese stelt dus dat wanneer de afstand van de middenklas-

sen tot de lagere klassen relatief klein is ten opzichte van de rijken, de sociale rivaliteit groter wordt, omdat de middenklassen vrezen dat de armen toegang zullen verkrijgen tot hun buurten en sociale netwerken, en deze zullen ‘devalueren’ (Corneo en Grüner 2002). Statusgroepen proberen zich immers voortdurend van elkaar te onderscheiden (Bourdieu 1984), en een grotere kans op neerwaartse mobiliteit naar de onderste regionen van de inkomensverdeling versterkt dit proces. Een hogere mate van ongelijkheid in de bovenste helft van de inkomensverdeling (in verhouding tot de spreiding in de onderste helft van de inkomensverdeling) leidt volgens deze literatuur tot meer ‘statusangst’ en een streven naar het bewaren van bestaande sociale verschillen, wat op zijn beurt tot een sterker negatief effect zal leiden op de solidariteit met landgenoten, in vergelijking met de 90/10 percentiel-ratio.

In termen van het effect voor verschillende inkomensgroepen verwachten we dat het negatieve effect van de verschillende indicatoren van inkomensongelijkheid op de mate van solidariteit minder sterk is naarmate het eigen inkomen hoger is. Het zijn immers vooral de hogere inkomens die baat hebben bij het vermijden van de negatieve externaliteiten die mogelijk voortvloeien uit het bestaan van een grotere groep mensen in de samenleving die het minder goed hebben. Ferrer-i-Carbonell en Ramos (2012) stellen dat in een context van hogere inkomensongelijkheid, individuen meer belang hechten aan de risico’s van een mogelijke sociale en economische achteruitgang. Gezien de hogere inkomens meer te verliezen hebben, hebben ze ook indirect meer te winnen bij een hogere mate van solidariteit. Naarmate de inkomensongelijkheid groter is, zullen zij sterker geneigd zijn om het welzijn van anderen te bevorderen, om zo op een indirecte manier hun eigen positie en levensstijl niet in gevaar te brengen.

Voor de lagere inkomensgroepen daarentegen zijn calculerende motieven voor solidariteit minder relevant: mensen met weinig middelen vergelijken zich vooral met diegenen die het beter hebben, en zijn minder gericht op het bevorderen van het welzijn van anderen in dezelfde situatie. Zo stelt Solt (2008) dat naarmate inkomen en rijkdom meer ongelijk zijn verdeeld, de minder gegoeden zich meer machteloos voelen, wat leidt tot een daling van hun politieke participatie (bijvoorbeeld stemgedrag).

Samenvattend, naarmate het eigen inkomen hoger is, wegen calculerende motieven van solidariteit sterker door, resulterend in een meer ‘positief’ effect (anders geformuleerd: een minder sterk negatief effect) van ongelijkheid op de mate van solidariteit. Naarmate het eigen inkomen lager is, wegen affectieve motieven van solidariteit sterker door, waarbij een grotere ongelijkheid resulteert in een sterker ‘negatief’ effect op de mate van solidariteit. Ten slotte wijzen we er nog op dat – ongeacht de vorm van de inkomensverdeling – mensen met een hoger inkomen nu eenmaal over meer middelen beschikken om solidair te zijn. Wie een laag inkomen heeft, heeft meestal niet het geld en/of de tijd om het welzijn van anderen te bevorderen.

Ook wat betreft de impact van het armoederisico (gedefinieerd als het percentage huishoudens met een inkomen lager dan 60% van het mediane bevolkingsin-

komen) kunnen we het effect op de mate van solidariteit beredeneren. Dit wordt echter bemoeilijkt doordat in de definitie van deze indicator zowel ‘absolute’ als ‘relatieve’ invloeden meespelen – het inkomensarmoederisico is immers geen zuivere afstandsmaat. De hoogte van het armoedecijfer is deels afhankelijk van waar precies de mediaan en de armoedegrens zijn gesitueerd in de inkomensverdeling: in een ‘dichtbevolkt’ gebied van een samengedrukte inkomensverdeling kan een lichte verschuiving van de armoedegrens grote implicaties hebben voor het armoedecijfer. Een hoger armoedecijfer impliceert dus niet per definitie een grotere spreiding aan de onderkant van de inkomensverdeling, alleen dat er relatief gezien méér huishoudens zijn met een inkomen lager dan 60% van het mediane inkomen. Het effect van hogere armoedecijfers op het belang van calculerende en affectieve motieven voor solidariteit kan verschillende kanten op gaan. In een samenleving met hogere armoederisico’s zijn de objectieve kansen op neerwaartse mobiliteit allicht ook hoger, wat – zoals hierboven uitgelegd – kan leiden tot enerzijds meer (meer sociale affiniteit met armoede en de armen) of minder (sociale rivaliteit) solidariteit. Daarnaast is het ook waarschijnlijk dat hogere armoedecijfers leiden tot meer, en meer zichtbare, sociale problemen ten gevolge van slechtere levensomstandigheden, wat calculerende motieven voor solidariteit versterkt. We verwachten ‘overall’ een minder negatief effect van armoede op solidariteit in vergelijking met de 90/10 percentiel-ratio.

5 Data, variabelen en methode

We maken gebruik van de *European Values Study* (EVS) 1999, waarbij data beschikbaar zijn voor 21 landen (zie Tabel 1). De gegevens werden verzameld via *face-to-face* interviews gebaseerd op een voor elk land representatieve steekproef van volwassenen vanaf 18 jaar. Onze afhankelijke variabele – de mate van solidariteit – is gemeten als de ‘bereidheid om het welzijn van landgenoten te verbeteren’.⁹ Hiertoe construeerden we een index (Cronbach’s alpha = 0,81) gebaseerd op drie afzonderlijke items, die telkens verwijzen naar een andere sociale groep: ‘buren of mensen in de lokale gemeenschap’; ‘ouderen’; en ‘zieken, andersvaliden en arbeidsongeschikten’. De antwoorden op elk item werden geregistreerd met een Likert-schaal: 1. Zeker niet; 2. Nee; 3. Misschien wel/misschien niet; 4. Ja; en 5. Zeker wel. We argumenteerden eerder dat deze operationalisering het beste aansluit bij onze conceptualisering van solidariteit. Een nadeel is dat elk item verwijst naar een specifieke groep waarmee mensen solidair kunnen zijn. De combinatie van items tot een index vangt dit slechts ten dele op, omdat een aantal belangrijke groepen, zoals bijvoorbeeld mensen die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering, niet zijn opgenomen (ook niet in de vragenlijst). Ook is het mogelijk dat onze index van solidariteit de werkelijke mate van solidariteit onderschat, omdat mensen

⁹ Geformuleerd als: ‘*willingness to improve the living conditions of other people*’. Sociale groepen werden als volgt benoemd: ‘*people in your neighbourhood/community*’; ‘*elderly in your country*’; ‘*sick and disabled people in your country*’.

hun antwoord aanpassen afhankelijk van de middelen (geld en tijd) waarover ze beschikken om zich solidair te gedragen.

De ongelijkheidsindicatoren voor de verschillende landen zijn afkomstig van de *Luxembourg Income Study* (LIS, *Inequality and Poverty Key Figures*), en werden in de inleiding besproken. Alle ongelijkheidsindicatoren zijn berekend op basis van het netto beschikbare huishoudinkomen. Dit inkomensconcept sluit het beste aan bij de mechanismen die in het theoretisch kader aan bod komen, zoals sociale afstand, relatieve deprivatie en segregatie. Mensen kunnen zich over het algemeen een bepaalde, zichtbare, levensstandaard veroorloven op basis van het beschikbaar inkomen waarover het huishouden waartoe ze behoren, beschikt. Aangezien de macro-indicatoren niet voor elk land beschikbaar zijn voor het jaar 1999, hebben we de cijfers voor het dichtstbijzijnde jaar gebruikt. Een overzicht van de macro-indicatoren is te vinden in Tabel 1. Onze analyses zijn ook gecontroleerd voor economische welvaart (het bruto binnenlands product (bbp) per capita, uitgedrukt in relatie tot het Europese gemiddelde) en voor de hoogte van de sociale uitgaven, uitgedrukt als een % van het bbp. Beide indicatoren zijn afkomstig van EUROSTAT (2011). Verschillen in bevolkingssamenstelling tussen landen worden ondervangen door te controleren voor de volgende individuele en huishoudkenmerken: geslacht, leeftijd, gehuwd of niet, al dan niet werkend, al dan niet gepensioneerd, autochtoon/allochtoon, belang van religie voor de respondent, opleiding en inkomensdeciel.

We schatten hiërarchische multilevel lineaire regressie modellen (random intercepts) met twee niveau's: respondenten binnen landen (Snijders en Bosker 1999). Op deze manier kunnen we nagaan of en hoe landkenmerken, zoals de structuur van de inkomensongelijkheid, effect hebben op de mate van solidariteit in Europa.

Omdat in de meest recente golf van de EVS (2008) dezelfde survey-items niet meer werden herhaald, maken we gebruik van een cross-sectionele opzet. Daarom kunnen we – in vergelijking met een longitudinaal design – met minder zekerheid spreken van een causaal effect van inkomensongelijkheid op solidariteit, aangezien het effect mogelijk ook in de andere richting speelt: het is mogelijk dat in landen met minder solidariteit, er meer ongelijkheid ontstaat. We gaan er echter vanuit dat er een wisselwerking bestaat tussen de context waarin mensen leven en hun attitudes (Bénabou en Tirole, 2006), waardoor er sprake is van causaliteit in beide richtingen (*top-down* en *bottom-up*).

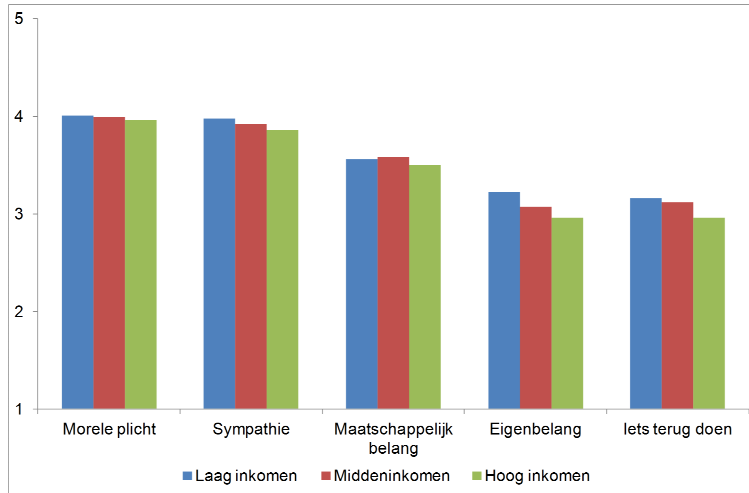
Tabel 1 Beschrijvende statistieken inkomensongelijkheid

Land	Solidariteit (gemiddelde in 1999)	Jaar	Gini	90/10	90/50	50/10	Inkomens- armoede
Oostenrijk	3.72	2000	25.7	3.15	1.72	1.83	13.43
België	3.77	2000	27.9	3.31	1.74	1.90	16.12
Tsjechië	3.71	1996	25.6	2.98	1.76	1.69	10.50
Denemarken	3.63	2000	22.5	2.75	1.55	1.77	13.06
Estland	3.24	2000	36.1	5.00	2.29	2.18	19.92
Finland	3.68	2000	25.2	2.93	1.66	1.77	12.69
Frankrijk	3.60	2000	27.8	3.45	1.88	1.83	13.75
Duitsland	3.59	2000	26.6	3.25	1.79	1.82	12.74
Groot- Brittannië	3.52	1999	34.6	4.67	2.15	2.17	21.81
Griekenland	3.66	2000	33.3	4.73	2.05	2.31	21.37
Hongarije	3.55	1999	29.2	3.43	1.90	1.81	13.57
Ierland	4.05	2000	31.3	4.48	1.88	2.39	22.49
Italië	3.80	2000	33.4	4.50	2.00	2.26	20.03
Luxemburg	3.64	2000	26.2	3.26	1.86	1.75	12.34
Nederland	3.70	1999	23.1	2.78	1.63	1.70	11.06
Polen	3.75	1999	28.6	3.54	1.83	1.94	15.22
Roemenië	3.69	1997	28.0	3.43	1.81	1.89	14.41
Slovakije	3.89	1996	25.0	3.04	1.67	1.82	12.86
Slovenië	3.78	1999	23.2	2.92	1.59	1.83	13.20
Spanje	3.60	2000	33.6	4.69	2.08	2.26	20.82
Zweden	3.97	2000	25.2	2.96	1.69	1.76	12.29

6 Beschrijvende resultaten

We beginnen met enkele beschrijvende cijfers over de motieven voor solidariteit. In de EVS werd – enkel aan de respondenten die aangeven dat ze *wel* bereid zijn om *ouderen* te helpen – gevraagd wat hun motieven hiervoor zijn. Uit Figuur 1 blijkt dat zowel affectieve ('morele plicht', 'sympathie', 'algemeen of maatschappelijk belang') als calculerende motieven (iets terug doen, eigenbelang) worden genoemd, maar dat (wat ouderen betreft) affectieve motieven belangrijker worden geacht. Verder blijkt dat de verschillen tussen de inkomensgroepen relatief gering zijn, waarbij het belang dat wordt gehecht aan elke motief iets minder groot is naarmate het inkomen toeneemt.

Figuur 1 Gemiddelde scores^a op afzonderlijke solidariteitsmotieven (respondenten die aangeven dat ze *wel* bereid zijn het welzijn van *oudere* landgenoten te verbete-

^a (1 = niet relevant tot 5 = erg belangrijk).

7 Multilevel-resultaten

Vervolgens kijken we naar het effect van onze indicatoren van inkomensongelijkheid, en de structuur van inkomensongelijkheid, op solidariteit – na statistische controle voor individuele kenmerken en enkele controlevariabelen op het landniveau die mogelijk de relatie tussen inkomensongelijkheid en solidariteit wegverklaren (zie Tabel 2). We zien dat, ook na controle voor individuele en huishoudkenmerken, alsook voor het niveau van de sociale uitgaven en landverschillen in economische welvaart, inkomensongelijkheid negatief is gerelateerd aan de mate van solidariteit met landgenoten (Model 1-Model 3). Een uitzondering is de 50/10 percentiel-ratio: een grotere afstand tussen de middeninkomens en de laagste inkomens heeft geen invloed op de bereidheid om het welzijn van landgenoten te bevorderen, noch in positieve, noch in negatieve zin (Model 4). De scheefheid van de inkomensverdeling daarentegen is wel van belang. Naarmate de afstand tussen de hogere inkomens en de middenklassen groter wordt, wordt de bereidheid om anderen te helpen minder groot. Dit geldt zowel voor als na controle voor de 90/10 percentiel-ratio (Model 5 en 6), waardoor we kunnen besluiten dat het negatieve effect van de scheefheid van de inkomensverdeling niet weg te verklaren is door de mate van ongelijkheid op zich. Deze resultaten wijzen op het belang van sociale vergelijking ‘naar boven toe’, en de sociale afstand, rivaliteit en statusangst die wordt gegenereerd door grotere inkomensverschillen in de hogere regionen van de inkomensverdeling.

Tabel 2 Multilevel-schattingsresultaten

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
	b/se	b/se	b/se	b/se	b/se	b/se	b/se
Vrouw	0.050*** (0.010)	0.050*** (0.010)	0.050*** (0.010)	0.050*** (0.010)	0.050*** (0.010)	0.050*** (0.010)	0.050*** (0.010)
Leeftijd	0.002*** (0.000)	0.002*** (0.000)	0.003*** (0.000)	0.002*** (0.000)	0.002*** (0.000)	0.002*** (0.000)	0.002*** (0.000)
Gehuwd	0.085*** (0.010)	0.085*** (0.010)	0.085*** (0.010)	0.085*** (0.010)	0.085*** (0.010)	0.085*** (0.010)	0.085*** (0.010)
Tewerkgesteld	0.018 (0.013)	0.018 (0.013)	0.018 (0.013)	0.018 (0.013)	0.018 (0.013)	0.018 (0.013)	0.018 (0.013)
Gepensioneerd	0.012 (0.018)	0.012 (0.018)	0.012 (0.018)	0.013 (0.018)	0.014 (0.018)	0.013 (0.018)	0.013 (0.018)
Allochtoon	-0.123*** (0.028)	-0.123*** (0.028)	-0.123*** (0.028)	-0.122*** (0.028)	-0.120*** (0.028)	-0.121*** (0.028)	-0.121*** (0.028)
Religieus	0.094*** (0.005)	0.094*** (0.005)	0.094*** (0.005)	0.094*** (0.005)	0.093*** (0.005)	0.094*** (0.005)	0.094*** (0.005)
Opleiding	0.019*** (0.003)	0.019*** (0.003)	0.019*** (0.003)	0.019*** (0.003)	0.019*** (0.003)	0.019*** (0.003)	0.019*** (0.003)
Inkomen	0.007*** (0.002)	0.007*** (0.002)	0.007*** (0.002)	0.007*** (0.002)	0.007*** (0.002)	0.007*** (0.002)	0.007*** (0.002)
GDP per capita	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	0.001* (0.001)	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	0.001** (0.001)	0.001* (0.001)
Sociale uitgaven	-0.005 (0.006)	-0.004 (0.007)	-0.007 (0.005)	-0.001 (0.007)	0.001 (0.006)	-0.006 (0.005)	-0.006 (0.005)
GINI	-0.019*** (0.008)						
90/10		-0.092** (0.042)				-0.110*** (0.032)	
90/50			-0.541*** (0.138)				-0.879*** (0.178)
50/10				-0.107 (0.154)			
Scheefheid					-1.122*** (0.372)	-1.257*** (0.300)	
Armoede							0.022*** (0.009)
Intercept	3.718*** (0.298)	3.493*** (0.248)	4.213*** (0.321)	3.282*** (0.385)	4.106*** (0.376)	4.782*** (0.358)	4.485*** (0.300)
Log-likelihood	-22265	-22265	-22262	-22267	-22264	-22259	-22259
N observaties	21374	21374	21374	21374	21374	21374	21374

Vervolgens kijken we naar het effect van het percentage lage inkomens in een land, gebaseerd op de EU-armoedelijjn. Het armoedecijfer krijgt een meer ‘absolute’ interpretatie wanneer we tegelijkertijd controleren voor de 90/50 percentiel-ratio,¹⁰ omdat we dan kijken naar het effect van een verschillend aantal huishoudens met een laag inkomen binnen landengroepen waar de afstand tussen de rijken en de middelste inkomens ongeveer gelijk is (Model 7).

We zien dat het effect van inkomensarmoede positief en significant is: in landen met een vergelijkbare inkomensverdeling leidt meer armoede tot een hogere mate van solidariteit. Dit is in overeenstemming met onze verwachtingen, en we schrijven dit positieve effect toe aan het feit dat naarmate armoede meer ‘zichtbaar’ aanwezig is in de samenleving, calculerende motieven voor solidariteit belangrijker worden. Ook is het mogelijk dat ‘zichtbare’ deprivatie sterkere gevoelens van affectieve solidariteit oproept

In Tabel 3 ten slotte schatten we voor elk van de ongelijkheidsindicatoren interacties met het inkomen. Hieruit blijkt dat de eerder vastgestelde hoofdeffecten gelden voor de laagste inkomens (de referentiecategorie), en dat de interactietermen voor de middeninkomens en de hogere inkomens hier doorgaans niet significant van afwijken. De enige uitzondering betreft Model 2, waar het effect van de 90/50 percentiel-ratio voor de hoogste inkomensgroep significant positiever is in vergelijking met het effect voor de laagste inkomensgroep (hoewel slechts op het 0,10-niveau). Het totale effect voor de hoogste inkomens (-0.623 + 0.134) is echter nog steeds negatief en significant. Onze hypothese dat het negatieve effect van ongelijkheid op solidariteit minder groot is voor de hogere inkomensgroepen, wordt dus niet bevestigd.

---

¹⁰ De correlatie tussen het armoedecijfer en de 90/10 percentiel ratio is te hoog om samen in één model op te nemen: 0,94. De correlatie tussen de 90/50 percentiel ratio en het armoedecijfer bedraagt 0,77.

Tabel 3 Interactie tussen ongelijkheidsindicatoren en inkomensgroep (laag, midden, hoog) controle-variabelen niet opgenomen in de tabel (wel in het model).

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	b/se	b/se	b/se	b/se	b/se	b/se
Inkomen						
Laag	ref	ref	Ref	ref	Ref	ref
Midden	-0.083 (0.089)	-0.032 (0.061)	-0.148 (0.123)	-0.053 (0.107)	-0.035 (0.165)	-0.008 (0.051)
Hoog	-0.089 (0.094)	-0.049 (0.065)	-0.190 (0.132)	-0.087 (0.115)	-0.033 (0.178)	-0.019 (0.061)
GINI	-0.023** (0.008)					
GINI * midden	0.005 (0.003)					
GINI * hoog	0.005 (0.003)					
90/10		-0.111** (0.043)				
90/10 * midden		0.023 (0.017)				
90/10 * hoog		0.029 (0.018)				
90/50			-0.623*** (0.143)			-0.875*** (0.178)
90/50 * midden			0.107 (0.067)			
90/50 * hoog			0.134* (0.072)			
50/10				-0.154 (0.158)		
50/10 * midden				0.053 (0.055)		
50/10 * hoog				0.074 (0.059)		
Scheefheid					-1.180*** (0.388)	
Scheefheid * midden					0.088 (0.171)	
Scheefheid * hoog					0.091 (0.186)	
Armoede						0.019** (0.009)
Armoede * midden						0.004 (0.003)
Armoede * hoog						0.004 (0.003)
Intercept	3.819*** (0.301)	3.559*** (0.249)	4.367*** (0.327)	3.373*** (0.389)	4.164*** (0.391)	4.525*** (0.298)
Log-likelihood	-22259	-22259	-22255	-22262	-22259	-22253
N observaties	21374	21374	21374	21374	21374	21374

* p < 0.1; ** p < 0.05; *** p < 0.01

8 Slot

In deze bijdrage hebben we onderzocht hoe verschillende indicatoren van inkomensongelijkheid – en specifiek – indicatoren die de *structuur* van de inkomensverdeling beschrijven, gerelateerd zijn aan de mate van solidariteit met landgenoten. Naast het negatieve effect van inkomensongelijkheid op solidariteit, is ook een grotere afstand tussen de hoge inkomens en de middenklassen funest voor de mate van solidariteit, vooral naarmate deze afstand groter wordt in verhouding tot de spreiding in de onderste helft van de inkomensverdeling. Grote inkomensverschillen aan de bovenkant leiden tot een grotere sociale afstand tussen sociale groepen, maar ook tot relatieve deprivatie, statusangst en sociale rivaliteit. Dergelijke sociale mechanismen – die zich voordoen in alle inkomensgroepen – ondergraven identificatie en empathie met andere sociale groepen, waarop affectieve motieven voor solidariteit zijn gestoeld. Hogere armoedecijfers zijn echter wel gecorreleerd met een hogere mate van solidariteit, wellicht omdat mensen zich bewust zijn van het feit dat armoede negatieve gevolgen kan hebben voor de samenleving, omdat ‘zichtbare’ armoede gevoelens van sympathie, morele plicht en fairheid ten opzichte van landgenoten aanwakkert, of omdat men zich sterker bewust wordt van het eigen risico op sociale daling naarmate er meer armen in de samenleving aanwezig zijn.

In eerder onderzoek (Lupu en Pontusson 2011) werd vastgesteld dat een grotere afstand tussen de hoogste inkomens en de middengroepen (in verhouding tot de afstand tussen de middengroepen en de laagste inkomens) is gecorreleerd met een hogere mate van herverdeling, wat op zijn beurt zou worden veroorzaakt door een hogere mate van solidariteit van de middengroepen met de onderkant. Onze gegevens tonen echter aan dat in een dergelijke situatie sociale vergelijking en gevoelens van relatieve deprivatie allicht meer invloed hebben, en de mate van solidariteit met landgenoten eerder negatief dan positief beïnvloeden. Het is dus belangrijk om ook de ‘tussenliggende’ variabelen in het theoretisch model dat leidt van inkomensongelijkheid tot allerlei uitkomsten ook daadwerkelijk te betrekken in een empirische toets van dit model.

Specifieke beleidsaanbevelingen op basis van dergelijk landenvergelijkend onderzoek zijn meestal moeilijk te formuleren. Toch zijn deze resultaten relevant, omdat recent onderzoek erop wijst dat in Nederland de ongelijkheid van het marktinkomen recent is toegenomen. Hoewel deze stijging wordt tegengegaan door mechanismen van herverdeling die ingebakken zitten in de verzorgingsstaat, kan een daling van gevoelens van solidariteit met landgenoten ten gevolge van een grotere inkomensongelijkheid negatief uitpakken, bijvoorbeeld wat betreft de legitimiteit van de verzorgingsstaat in het algemeen of inzake uitkeringen voor specifieke groepen. De aanwezigheid van meer armoede (huishoudens met een laag inkomen) daarentegen heeft wel een positieve impact op de bereidheid om anderen te helpen. Het op de agenda plaatsen van ‘armoede’ of van ‘de beperkingen van een laag inkomen’ als sociaal probleem (bijvoorbeeld in de politiek of in de media), kan mogelijk gevoelens van solidariteit bevorderen.

Auteurs

Marii Paskov werkt aan een proefschrift bij het *Amsterdam Institute for Social Science Research* (AISSR), Universiteit van Amsterdam. Caroline Dewilde is Universitair Docente bij Tilburg University, afdeling Sociologie. Dewilde's onderzoek wordt gefinancierd door de *European Research Council* (HOWCOME – ERC Starting Grant 283615). De auteurs danken twee anonieme reviewers voor hun opmerkingen en suggesties.

Literatuur

- Alderson, A., en F. Nielsen, 2002, Globalization and the Great U-Turn: Income Inequality Trends in 16 OECD Countries, *American Journal of Sociology*, vo. 107(5): 1244-99.
- Alesina, A., E. Glaeser en B. Sacerdote, 2001, Why Doesn't the US Have a European-Style Welfare State? *Brookings Papers on Economic Activity* 2, pp. 187-277.
- Atkinson, A., 2008, *The Changing Distribution of Earnings in OECD Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Beer, P. de en F. Koster, 2009, *Sticking Together or Falling Apart? Solidarity in the Era of Individualization and Globalization*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bénabou, R., en J. Tirole, 2006, Belief in a Just World and Redistributive Politics. *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 121(2): 699-746.
- Bourdieu, P., 1984, *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, Routledge: London en New York.
- Bowles, S., en H. Gintis, 2000, Reciprocity, Self-Interest, and the Welfare State. *Nordic Journal of Political Economy*, vol. 26: 33-53.
- Corneo, G. en H. Grüner, 2002, Individual Preferences for Political Redistribution. *Journal of Public Economics*, vol. 83: 83-107.
- Delhey, J. en Kohler, U., 2006, From Nationally Bounded to Pan-European Inequalities? On the Importance of Foreign Countries as Reference Groups, *European Sociological Review*, 22(2): 125-40.
- DNB, 2008, *Inkomensongelijkheid in Nederland minder stabiel dan het lijkt*, Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Durkheim, E., 1893/1964, *The Division of Labour in Society*. New York: The Free Press.
- Esping-Andersen, G., 1990, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G., en J. Myles, 2009, Economic Inequality and the Welfare State, in: W. Salverda, B. Nolan en T. M. Smeeding (eds), *The Oxford Handbook of Economic Inequality* (pp. 639-663), Oxford: Oxford University Press.
- EUROSTAT. (2011). Population and Social Conditions Statistics. Retrieved November 22, 2011: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- Ferrer-i-Carbonell, A. en X. Ramos, 2012, *Inequality and Happiness: A Survey*,. GINI Discussion Paper 38, Amsterdam: AIAS.
- Goedemé, T. en S. Rottiers, 2011, Poverty in the Enlarged European Union. A Discussion about Definitions and Reference Groups, *Sociology Compass*, vol. 5(1): 77-91.
- Graaf-Zijl, M. de, B. Lancee, N. Notten, T. Ooms en W. Salverda, 2013, *Country Report on Growing Inequality and Its Impacts in the Netherlands*,. Amsterdam: AIAS.
- Hechter, M., 1987, *Principles of Group Solidarity*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hoffman, E., K. McCabe, en V. Smith, 1996, Social Distance and Other-Regarding Behavior in Dictator Games. *American Economic Review*, vol. 86(3): 653-60.
- Lancee, B. en J. Dronkers, 2011, Ethnic, Religious and Economic Diversity in Dutch Neighbourhoods: Explaining Quality of Contact with Neighbours, Trust in the Neighbourhood and Inter-Ethnic trust, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 37(4): 597-618.
- Lancee, B., en H. van de Werfhorst, (2012, Income Inequality and Participation: A Comparison of 24 European Countries, *Social Science Research*, vol. 41(5): 1166-78.
- Luxembourg Income Study, 2012, *LIS Inequality Key Figures*. Retrieved September 12, 2012: <http://www.lisdatacenter.org/lis-ikf-webapp/app/search-ikf-figures>.

- Lupu, N. en J. Pontusson, 2011, The Structure of Inequality and the Politics of Redistribution, *American Political Science Review*, vol. 105(2): 316-36.
- Lynch, J. W., S.D. Smith, G.A. Kaplan en J.S. House, 2000, Income Inequality and Mortality: Importance to Health of Individual Income, Psychosocial Environment, or Material Conditions, *British Medical Journal*, vol. 320: 1200-1204.
- Mayhew, L., 1971, *Society: Institutions and Activity*, Illinois: Glenview Press.
- Meltzer, A. en S. Richard, 1981, A Rational Theory of the Size of Government. *Journal of Political Economy*, vol. 89(5): 914-27.
- McCall, L. en C. Percheski, 2010, Income Inequality: New Trends and Research Directions, *Annual Review of Sociology*, vol. 36: 329-47.
- Neckerman, K.M. en F.Torche, 2007, Inequality: Causes and Consequences, *Annual Review of Sociology*, vol. 33: 335-57.
- OECD, 2008, Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries, Paris: OECD Publications.
- OECD, 2011, *Divided we Stand. Why Inequality Keeps Rising*. Paris: OECD Publications.
- Oorschot, W. van, en A. Komter, 1998, What is it That Ties...? Theoretical Perspectives on Social Bonds, *Sociale Wetenschappen*, vol. 3: 5-24
- Parsons, T., 1951, *The Social System*,. Glencoe: The Free Press of Glencoe.
- Paskov, M. en C. Dewilde, 2012, Income Inequality and Solidarity in Europe. *Research in Social Stratification and Mobility*, vol. 30: 415-32.
- Pommer, E., J. van Leeuwen. en M. Ras, 2003, *Inkomen verdeeld. Trends in ongelijkheid, herverdeling en dynamiek*,. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Rawls, J., 1972, *A Theory of Justice*,. Oxford: Clarendon Press.
- Rothstein, B. en E. Uslaner, 2005, All for All: Equality, Corruption, and Social Trust. *World Politics*, vol. 58: 41-72.
- Schokkaert, E., 2006, The Empirical Analysis of Transfer Motives, in: S.-C. Kolm en J. M. Ythier (eds), *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity: Foundations (Vol. 1)*,. Amsterdam: Elsevier.
- Snijders, T. en R. Bosker, 1999, *Multilevel Analysis. An Introduction to Basic and Advanced Multilevel Modeling*,. London: Sage Publications.
- Solt, F., 2008, Economic Inequality and Democratic Political Engagement, *American Journal of Political Science*, vol. 52(1): 48-60.
- Stjernø, S., 2004, *Solidarity in Europe: The History of an Idea*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swaan, A. de, 1988, *In Care of the State*. Cambridge: Polity Press.
- Thorbecke, E., en C. Charumilind, 2002, Economic Inequality and Its Socioeconomic Impact, *World Development*, vol. 30(9): 1477-95.
- Tolsma, J., T. van der Meer en M. Gesthuizen, 2009, The Impact of Neighbourhood and Municipality Characteristics on Social Cohesion in The Netherlands, *Acta Politica*, vol. 44(3): 286-313.
- Werfhorst, H. van de, I. Tóth et al., 2012, *Political and Cultural Impacts of Growing Inequalities*, Amsterdam, AIAS.
- Wilkinson, R. en K. Pickett, 2009, *The Spirit Level. Why More Equal Societies Almost Always Do Better*,. London: Allen Lane.